

WANDELING DOOR

LEIDEN

Onze wandeling door de wereld van Jan Wolkers begint bij het Centraal station van Leiden.

- ▶ We verlaten het station aan de noordwestkant (richting Oegstgeest).

Hier staan we al dadelijk oog in oog met de *Ode aan Rembrandt*, het kunstwerk van Wolkers dat hij zelf op zijn tachtigste verjaardag, op 26 oktober 2005, heeft onthuld. Toen stond deze kleurrijke zuil echter nog aan de andere kant van het station. Sinds eind 2014 bevindt hij zich hier.

- ▶ We gaan na het pleintje direct rechtsaf, door de Bargelaan naar de Rijnsburgerweg.

Rechts zien we een tunnel onder de spoorlijnen door. Vroeger was hier een spoorwegovergang, met spoorbomen en een loopbrug. Toen Eric van Poelgeest, de hoofdpersoon uit *Kort Amerikaans*, aan het begin van de roman de stad inliep en de bomen dicht waren, ging hij de houten spoorbrug op:

Op de brug boven de rails bleef hij staan. Door de ruimte tussen de planken kon hij het roestige grind tussen de bielzen

zien liggen. Hij keek over het hek of de trein er al aankwam. [...] Er kwam een witte wolk aan, die groter werd en langer en in het zonlicht blauw en oranje. Eric was ineens in een wolk van stoom gehuld.

Een paar seconden kan niemand me zien, dacht hij. De perfecte onderduiker.

Kort Amerikaans verscheen in 1962. De tekst werd in 1979 herzien vanwege de film die naar het boek werd gemaakt. Daarbij zijn vele passages ingrijpend veranderd. Zo ook deze. De oorspronkelijke tekst luidde:

Erik was ineens in een wolk van stoom gehuld, die van onderop door de planken langs hem opsteeg. Even was hij aan het oog onttrokken. Een man die passeerde keek hem verwonderd aan.

– Ook een manier van onderduiken, zei hij.

– Er komen niet genoeg treinen langs, antwoordde Erik, maar de man had hem waarschijnlijk niet gehoord, want hij snelde zonder om te kijken de trap af.

In dit boekje gaan we verder uit van de herziene editie; wanneer dat zinvol lijkt wordt ook naar de oorspronkelijke tekst verwezen, waarin Eric nog Erik heette.

- We gaan niet onder het spoor door, maar steken de weg over en slaan linksaf, tot we rechts het standbeeld van Boerhaave zien.

De Rijnsburgerweg, die Leiden met Oegstgeest verbindt, loopt als een rode draad door het werk van Wolkers. De hoofdpersonen uit zijn romans en verhalen leggen deze weg vele malen af. Het standbeeld van Boerhaave, tegenover de oude ingang van wat vroeger het Academisch ziekenhuis heette, wordt in *Kort Ameri-*

Boerhaave

kaans meer dan eens genoemd. Wanneer de broer van Eric is overleden, lezen we:

Voor het standbeeld van Boerhaave bleef hij staan en keek omhoog naar die rustige gestalte die de wijsheid in pacht scheen te hebben.

Daar moet ook maar eens een bom op flikkeren, dacht hij, terwijl hij tussen de platanen door de Boerhaavelaan inliep. Dat medische genie heeft ook geen ene sodemieter tegen de dood kunnen doen.

In vroegere drukken wordt het beeld uitgebreid toesproken. Een fragment: ‘Zeg het eens, bronzen Boerhaave, wat gebeurt er als je doodgaat? Jij hebt vroeger ook je best gedaan maar je kon de dood ook niet tegenhouden.’

► We lopen langs het beeld de Boerhaavelaan in. Waar het atelier van jonkheer d’Ailleurs uit *Kort Amerikaans*, waar Eric lampenkappen beschilderde en zijn

Ingang voormalig Academisch Ziekenhuis

relatie met het ondergedoken Joodse meisje Elly begon, zich bevond, wist Jan Wolkers niet meer precies. Hij wist wel dat de jonkheer in werkelijkheid De Milly heette. Het Gemeentearchief bracht uitkomst. *IJdo's Adresboek voor Leiden 1940-1941* – een bron die mij goede diensten heeft bewezen – vermeldt dat jonkheer Mr. P.A.G. de Milly, advocaat en procureur, op nummer 24 woonde. Volgens Wolkers had hij inderdaad onderduikers en was hij bovendien betrokken bij het verzet.

► We wandelen terug in de richting van Boerhaave. Op nummer 6 zie we een gedenksteen voor professor J.A.J. Barge, hoogleraar in de anatomie, die net als zijn collega Cleveringa op 26 november 1940 heeft geprotesteerd tegen het ontslag van de Joodse hoogleraren. Zijn anti-Duitse houding kwam hem op gevangenschap te staan. Van begin 1943 tot september 1944 deed zijn woonhuis dienst als afdeling van de Ortskommandantur.

Die instelling speelt een rol in *Kort Amerikaans*. Eric wachtte tot d'Ailleurs 's avonds zijn huis verlaten had om zijn hondje uit te laten, zodat hij Elly ongezien een bezoek kon brengen. D'Ailleurs wenste, om voor de hand liggende redenen, de Duitsers te vriend te houden:

Bij de houten brievenbus die voor de Ortskommandantur was neergezet om lectuur in te doen voor de soldaten aan het Oostfront, bleef hij staan. Uit zijn binnenzak haalde hij een pak tijdschriften en stak dat door de gleuf. Daarna ging hij een praatje met de schildwacht maken.

- We steken de Rijnsburgerweg weer over en wandelen rechtdoor het terrein van het Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC) op.

Dit was het voormalig Academisch Ziekenhuis. De hele instelling is ingrijpend veranderd, maar hier zijn nog een paar gebouwen uit de tijd waarin de roman speelt, behouden gebleven. Eric ging zijn broer Frans opzoeken, die was opgenomen vanwege difterie.

Het grote hek, met dreigend gepunte smeedijzeren staven die eruitzagen als lansen, bestaat niet meer, maar de portiersloges aan weerszijden zijn er nog wel. De portier verwees Eric naar de afdeling besmettelijke ziekten:

Dan moet u de poort onder de toren door. Zo gauw als u rechtsaf kunt, doet u dat ook. Verder wijst het zich vanzelf. U volgt de bordjes waar een x op staat. U mag het gebouw niet binnen. U moet maar langs de ramen lopen, dan vindt u de gene wel waarvoor u komt.

De gebouwen waar Eric in 1944 heenging om zijn broer te zien die daar lag te sterven, zijn er niet meer. De poort is er nog wel.

- We gaan de poort onderdoor en slaan niet rechts-, maar linksaf, en keren terug naar het station, waar we doorheen lopen naar de uitgang aan de stadszijde. We steken het plein over en wandelen de Stationsweg op.

Meteen links aan het begin van de Stationsweg, waar nu een bankgebouw staat, was restaurant Zomerzorg gevestigd, dat ook af en toe in het oeuvre opduikt (tijdens de oorlog trad er een orkestje op dat zo mooi de ‘tigerrag’ kon spelen). Wanneer Jan Wolkers – zo zullen we de hoofdpersoon uit *Terug naar Oegstgeest* maar noemen – uit de vuilnisbak van Houtheer een vettig vlinderdasje heeft opgediept, wordt hij op de Stationsweg door Leidse jongens voor ‘Lord Wanhoop’ uitgemaakt.

De vrienden uit *De walgvogel* bezoeken onder meer de bioscoop Luxor, waar nu een restaurant met die naam gevestigd is. Zij zagen daar toen *It’s in the air* ‘met die stompzinnige George Formby’. Met enige regelmaat duikt in het werk van Wolkers ook *Der Tiger von Eschnapur* op, waarin de ‘masturbatieke’ La Jana op bevel van de radja levend moet worden ingemetseld in een

Stationsweg richting centrum omstreeks 1920

